

Vasile BAHNARU. *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia*. Iași, Princeps Edit, 2011, 383 p.

Abstract. The volume *The Ascension in Descension of the Romanian Language in Bessarabia* written by the Bessarabian linguist Vasile Bahnaru is a collection of articles and studies developed throughout the author's scientific activity. Both the title of this book (with a special stylistic marking), and the diverse themes discussed therein are a call to read it. The volume is structured in four chapters, their themes showing the author's concerns in his linguistic career: *I. Linguistic issues; II. Etymological notes; III. From the history of linguistics; IV. Sociolinguistic issues.*

Keywords: stylistics, lexicology, etymology, sociolinguistics.

Lucrarea *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia* a lingvistului basarabean Vasile Bahnaru reprezintă o culegere de articole și de studii, redactate în diverse perioade ale activității științifice a autorului. Atât titlul lucrării (cu o încărcătură stilistică aparte), cât și tematica diversificată din cuprinsul cărții incită la lectură.

Apariția lucrării în discuție constituie realizarea unei „intenții intime” a autorului de a aduna într-un volum unele dintre articolele Domniei Sale, deoarece „cele mai multe articole incluse în această culegere au fost publicate fie în reviste de specialitate, fie în presa periodică, fiind astfel mai puțin accesibile cititorului din prezent” (p. 7).

Volumul *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia* cuprinde patru capitole distincte, evidențiind preocupările autorului în cariera sa lingvistică: *I. Probleme de lingvistică; II. Note etimologice; III. Din istoria lingvisticii; IV. Probleme de sociolingvistică.*

În compartimentul întâi, *Probleme de lingvistică*, sunt abordate o serie de aspecte din lingvistica modernă, precădere având cele de lexicologie, de semasiologie și de stilistică, dat fiind aplecarea cercetătorului asupra acestor ramuri ale științei limbii. Printre preocupările din aceste domenii, evidențiem: antonimia ocazională (contextuală), inovațiile lexicale și valorile lor stilistice în stilul beletristic, elemente de redactare a articolelor de dicționar, tipologia dicționarelor, stratificarea stilistică a lexicului românesc, vocabularul curent și neologismele, influența lexicografiei franceze asupra celei românești, semiotica în contextul hermeneuticii moderne etc.

Cel de al doilea capitol, *Note etimologice*, conține 14 microstudii, în care

se prezintă semnificația primară (originară) și evoluția semantică a unor elemente lexicale. Pentru dezvăluirea acestor aspecte, lingvistul face trimitere la etimon, dar și la echivalentele lexemelor românești din limbile romanice și din dialectele dacoromânei.

În cel de al treilea compartiment, *Din istoria lingvisticii*, autorul abordează unele probleme legate de studiile de romanistică din Republica Moldova de până la 1990. De asemenea, o preocupare aparte a lingvistului o constituie reliefașarea rolului lui B. P. Hasdeu în contextul lingvisticii europene și aportul acestuia la dezvoltarea lingvisticii.

Capitolul al patrulea, *Probleme de sociolingvistică*, conține, în special, articole din activitatea publicistică a autorului. Studiile în discuție au ca temă fundamentală situația limbii române din Basarabia. Astfel, în aceste publicații se abordează cauzele care au dus la degradarea idiomului românesc din acest areal lingvistic, necesitatea adoptării alfabetului latin și a promulgării legii cu privire la limba română ca limbă de stat. Alături de alți lingviști și scriitori din stânga Prutului, Vasile Bahnaru este cunoscut drept militant activ pentru promovarea adevărului științific despre limba și despre identitatea națională, aspecte abordate cu precădere în conținutul acestor articole. Autorul a ținut să includă în acest compartiment și trei articole redactate în colaborare cu cunoscutul publicist și lingvist Constantin Tănase, considerându-le ca fiind reprezentative pentru această tematică.

O bună parte dintre faptele de limbă tratate în această lucrare sunt analizate în corelație cu anumite procedee stilistice. Este cazul antonimiei ocazionale.

Antonimele ocazionale sunt perechi de lexeme, care dobândesc sensuri opozante în anumite contexte. Spre exemplu: *Elefantul li se părea purice pe lângă acest cucos* (I. Creangă), (p. 14). La nivelul limbii, lexemele *elefant* și *purice* nu se află în relație de antonimie, ci doar în astfel de contexte ocazionale pot intra în opoziție semantică. Situarea în planuri opuse a acestor cuvinte conferă enunțului o vădită expresivitate. În relația de antonimie, asemenea cupluri sunt imprezvizibile pentru cititor, producând efectul „așteptărilor înșelate” sau al surprinderii.

Un alt fenomen cu o încărcătură stilistică deosebită, abordat în lucrare, este enantiosemia (cunoscut și sub denumirea de polarizare semantică). Acest procedeu constă în exprimarea, la nivel verbal, a unui concept opus celui consemnat în dicționare. De exemplu: *După aceasta capra și cu iedul au luat o căpiță de fân și-au aruncat-o peste dânsul, în groapă, ca să mai potolească focul* (I. Creangă), (p. 16); – *Arde-l, mări!* – *Sărută-l bine!* (A. Lupan), (p. 16). După cum se poate observa, lexemele *a potoli* și *a săruta* sunt utilizate în mod intenționat cu sens opus celui cunoscut, sporind, astfel, expresivitatea enunțului. Exprimarea conceptelor opuse în cadrul fenomenului polarizării semantice se poate realiza doar contextual. În afara contextului, opoziția semantică a acestor lexeme este exclusă.

Un alt procedeu stilistic, tratat în lucrare, este cel al lexemelor creații personale din scrierile literare. Acestea reprezintă invenții lexicale deliberate, care conferă operei atât sugestivitate, cât și individualitate. „Specificul limbajului poetic constă în caracterul său inovator, în abaterile justificate de la normele existente ale limbii literare. Devierea de la normă

constituie un ingredient absolut necesar al operelor literare” (p. 21). De exemplu: *Dar nu se mai mântuie avalanșa/ De poețandri...* (Em. Bucov), (p. 21). Deși substantivul *poețandru* respectă structura morfematică a lexemului *băiețandru*, cel dintâi nu are caracter normativ. Pentru a desemna sensul „poet lipsit de talent”, limba română literară dispune de lexemul *poetaș*. Acesta însă nu este atât de expresiv în comparație cu sinonimul său ocazional *poețandru*, fapt pentru care s-a și preferat unitatea lexicală din urmă. Prin urmare, folosirea invențiilor lexicale „urmărește scopuri estetice și comunicative bine determinate și tocmai de aceea este pe deplin justificată” (p. 31).

În studiul *Stratificarea stilistică a lexicului românesc*, lingvistul face o trecere în revistă a tuturor categoriilor de elemente lexicale dintr-o limbă, referindu-se, în special, la tipul și la comportamentul acestora în arealul din stânga Prutului. Un loc aparte li se acordă în acest articol neologismelor, arhaismelor, istorismelor, regionalismelor, argoului, jargonului, profesionalismelor și termenilor tehnico-științifici.

În activitatea sa lingvistică, Vasile Bahnaru a manifestat o preocupare specială și pentru domeniul etimologiei. Trebuie precizat că cercetătorul este interesat nu atât de etimologia propriu-zisă a cuvintelor, cât de identificarea semanticii originare a lexemelor. Astfel, în cele 14 microstudii din capitolul *Note etimologice*, autorul prezintă „biografia” a numeroase unități lexicale românești și relația dintre sensul acestora și cel din limba de origine. De exemplu, adjectivul *orb* „care nu vede, lipsit de vedere” vine din latinescul *orbis* și avea în latina clasică sensul „orfan;

rămas fără părinți”. Sensul din româna actuală al lui *orb* provine însă din îmbinarea *orbis luminis* din latina vulgară, care însemna „lipsit de vâz; lipsit de lumina ochilor” (p. 196).

Discutând despre adjectivul *adult* „care a ajuns la maturitate, care și-a încheiat procesul de creștere”, lingvistul subliniază că acesta este un împrumut din franceză (cf. *adulte*). În franceză, lexemul *adulte* a fost moștenit din latină (cf. *adultus*), ultimul reprezentând un derivat adjectival al verbului *adolescere* „a crește” (p. 212).

Autorul abordează din punct de vedere etimologic și o serie de neologisme și de unități lexicale savante. De exemplu, verbul *a abandona* „a lăsa în voia soartei” provine din franțuzescul *abandonner*. Acesta, la rândul său, derivă din substantivul *abandon*, care, în franceza veche, era o locuțiune adverbială *a bandon* și avea semnificația „în puterea (cuiva)”; „la discreția cuiva” (p. 205).

După părerea noastră, capitolul de rezistență al lucrării în discuție este cel consacrat problemelor de natură sociolingvistică, compartiment care, credem, a și dat naștere titlului cărții.

Autorul este solidar cu publicistul și lingvistul V. Mândăcanu că, în Basarabia, „procesul de degradare a limbii și a conștiinței naționale a început încă pe timpul stăpânirii țariste” (p. 275). Chiar din primii ani de după 1812, Imperiul țarist a căutat să înăbușe spiritul național prin interzicerea școlilor cu predare în limba națională și a editării cărților în limba poporului crotropit. Politica de rusificare silită a stopat dezvoltarea culturii și a literaturii în ținutul dintre Prut și Nistru. Drept dovadă în acest sens, poate servi și faptul că „într-o perioadă istorică de mai bine de un secol,

în Basarabia au văzut lumina tiparului numai două cărți de literatură artistică originală” (p. 280). Pentru a reprima conștiința națională, autoritățile țariste au interzis limba națională mai întâi în instituțiile de stat, apoi în școli și, în cele din urmă, în biserici. Astfel, în 1882, doar în 207 biserici limba de cult era cea națională, în 211 biserici serviciul divin se oficia în ambele limbi (paralel), pe când în 608 biserici slujba se ținea exclusiv în limba rusă (p. 283).

În pofida acestor măsuri drastice luate de Imperiul țarist, patrioții neamului au reușit totuși să tipărească unele lucrări didactice pentru copiii basarabenilor. Astfel, în 1827, apare lucrarea *Gramatica Rusasco-Românească închipuită de Ștefan Marghela și tipărită de departamentul opșceșcei învățări*, iar, în 1865, se tipărește *Cursu primitivii de la limba română compus pentru școlile elementare și IV clase gimnasiale de Ioanu Doncevu* (p. 282). Lingvistul subliniază că trebuie remarcat faptul că, deși la data apariției lucrării din 1827 Statul Român nu era încă creat, intelectualii basarabeni recunosc unitatea limbii lor cu cea din Țara Românească.

În articolul *Bilingvism colectiv – patologie verbală*, autorul reliefează elementele-cheie care condiționează producerea influențelor unei limbi asupra alteia: „Factorii decisivi care determină o limbă să împrumute elemente din altă limbă constau nu în superioritatea intrinsecă a unui sistem [lingvistic] în raport cu altul, ci în prestigiul social mai mare al unei limbi și în rolul mai important al poporului respectiv în viața socială și economică a comunității” (p. 358). De asemenea, în acest proces de interacțiune lingvistică, un rol important îl au numărul de purtători

ai unei limbi și nivelul de cultură și de civilizație al popoarelor aflate în contact.

Lingvistul menționează că gradul de înrăurire al unei limbi asupra alteia ține de durata contactului, de diversitatea relațiilor dintre aceste țări, de nivelul de cultură și de civilizație al popoarelor care vorbesc cele două limbi în contact, de poziția geografică a țărilor implicate în acest fenomen și, nu în ultimul rând, de politica lingvistică a statului în care se practică bilingvismul.

Referindu-se la situația lingvistică din Basarabia, autorul exclude fenomenul *bilingvismului armonios*, deoarece cele două limbi în contact nu au fost niciodată pe aceeași poziție. Bilingvismul social conduce întotdeauna la crearea concurenței

dintre limbi, care, în final, determină eliminarea uneia dintre ele. De aceea, „interesul pentru limba maternă înseamnă însăși existența noastră națională, dat fiind că orice popor devine ceea ce este numai prin limba sa” (p. 361).

Însumând o diversitate de probleme lingvistice, lucrarea *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia* a lingvistului Vasile Bahnaru, cu siguranță, va interesa un număr mare de cercetători, dar și de cititori dornici să cunoască tainele limbii române.

CAROLINA POPUȘOI
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
(București)